

Van nonnen naar kanonnen

MARC DORST

Filmtheater The Movies werd in september van dit jaar geopend. Maar voordat de rode loper uitgerold kon worden moest daaronder eerst nog een bijzondere vondst in kaart worden gebracht... Tijdens de inrichting van de buitenruimte vonden archeologen van de gemeente hier namelijk de 16de-eeuwse kapel van het Clarissenklooster.

In 1960 zag de
Augustijnenkamp
er zo uit
Foto: Regionaal
Archief Dordrecht

‘DIE SUSTEREN IN DIE NYEUSTRÆT’

Het klooster werd bewoond door Clarissen of ‘Grau susteren’. Zij vormden een kloosterorde voor zusters van eenvoudige afkomst. De klooster-gemeenschap behoorde tot de orde der Franciscanen, de bedelorde die uitging van volledige bezitsloosheid. In navolging van Franciscus had Clara van Assisi haar orde rond het midden van de 13de eeuw opgezet. In de Lage Landen werd vanaf de tweede helft van de 15de eeuw in korte tijd een groot aantal clarissenkloosters gesticht.

Van de Dordtse vestiging is echter maar weinig bekend. Tussen 1500 en 1512 zouden de Clarissen een nieuw klooster in Dordrecht hebben gesticht: “..op een huys in de Nieuwstraat, dat gecomen is van Jan Henrickz. en van juffrou Cely van Wijngaerden.” Een rekening uit 1512 voor leien daktegels geeft aan dat het klooster rond dit jaar is voltooid: “...van die susteren in die Nyeustræt van hare kerck xxxi roeden leydack”. Het klooster lag op de kruising van de Nieuwstraat en de Augustijnenkamp en heette ‘Sint Clara in Jeruzalem’. De Clarissen gingen gekleed in

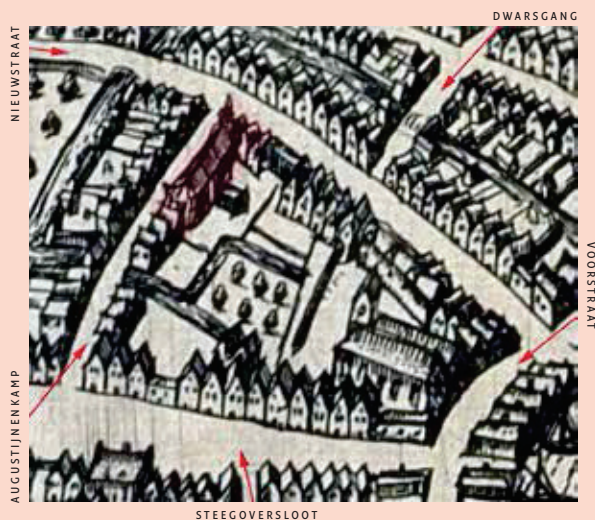
Clarissen in Megen tijdens de maaltijd op Goede Vrijdag
Foto: Guus Bekooy, Megen 1961, collectie Museum voor Religieuze Kunst, Uden.

“...zwarte wielen, linnen (hoofd)doeken en grauwe rokken, dragende achter en voor scapulieren, omgord met geknoopte zeelkoorden ten voeten ahangende.” Een wiel was een nonnensluier die het gezicht bedekte en tot de voeten reikte. Scapulieren zijn korte capes.

GEEN BEZIT MAAR SCHENKEN MAG

Het klooster voorzag in haar onderhoud door het verplegen van zieken, het spinnen van wol en het onderhouden van gilden-altaren. Op religieuze feestdagen kregen de nonnen ook wijn of geld van het stadsbestuur. De meeste inkomsten kregen ze echter uit pachtrechten op grond, verhuur van huizen en uit rentes op persoonlijke leningen. Dit bezit was verkregen door schenkingen en uit nalatenschappen van burgers. Uit archiefstukken zijn zelfs enkele namen bekend

De kloosterkapel weergegeven op een kaart van Guicciardini uit 1581 (rood). De kapel lag langs de Augustijnenkamp, achter drie huizen aan de Nieuwstraat die als woon-vertrek dienden.

van de nonnen die hier tot 1572 woonden. De abdis heette Margaritha Willemsdr., andere zusters waren Anna van Looven Jacobsdr., Lyntgen Jansdr., Neeltje Woutersdr., Willemke Huybrechtsdr., Anna en Margaretha van Castilien, Marycken Geridsdr. en Myntje Gheertsdr.

Aan het kloosterleven in Dordrecht kwam tijdens de Reformatie in 1572 plotseling een einde. Nadat het stadsbestuur op 25 juni 1572 de Geuzen in de stad had toegelaten, kreeg het rooms-katholicisme het moeilijk. Het clarissenklooster kwam leeg te staan. De veertien nonnen die hier op dat moment woonden, werden ter compensatie tot hun dood door de stad onderhouden.

HOE ZAG DE KAPEL ERUIT?

Op historische kaarten is vaak alleen de kloosterkapel herkenbaar aangegeven, het klooster zelf niet. De woonvertrekken bestonden waarschijnlijk uit drie verbouwde huizen op de hoek van de Nieuwstraat en de Augustijnenkamp. Daarachter stond de kapel.

De kapel is mogelijk in 1697 gesloopt, maar wordt in 1662 nog vermeld door de conrector van de Latijnse School, Lambert van den Bos: "Maer daer achter daer ghy dien vierkanten dubbelden Toorn met de baluster daerboven opsiet was het klooster van de Grauwe susters van de derde regel van den heyligen Franciscus." In de beschrijving van kroniekschrijver Matthijs Balen uit 1677 staat dat de kapel drie altaren had en dat er sprake was van een afgescheiden koor.

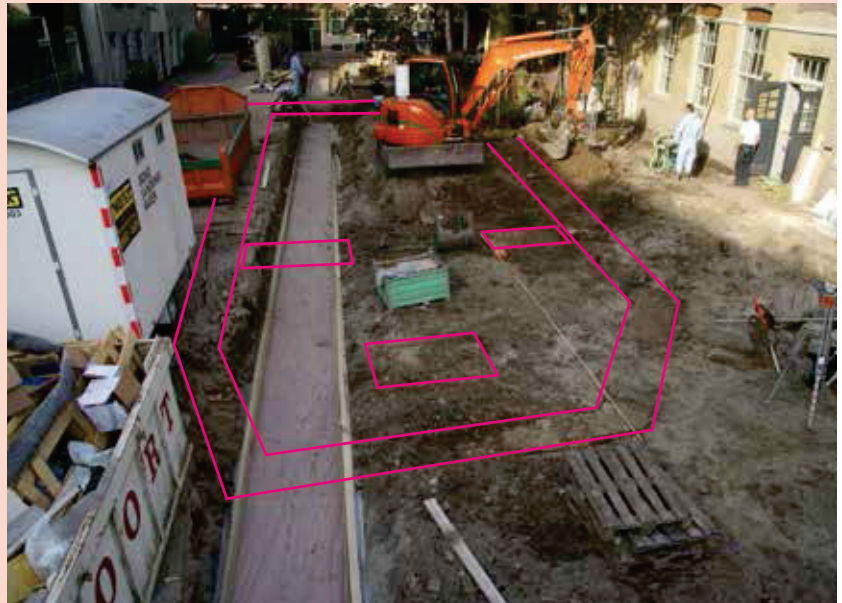
Nadat het klooster in 1572 leeg kwam te staan, werd de kapel gebruikt als bergplaats voor het geschut van de stad: "Noch opten xvi Septembry aangenomen te maecken een groot kozyn met een nyeuwe deur in de kerk van de nonnen omme 't geschut daerinne te ryden."

ARCHEOLOGIE

Archeologen vonden in juli 2013 resten uit de kloosterperiode, waaronder de kloosterkapel. Het was een vrijstaande kapel die achter de bebouwing aan de Nieuwstraat stond, parallel aan de Augustijnenkamp. De kapel was 24,5 meter lang en had een breedte van 8,5 meter. De koorsluiting liep enigszins taps toe en op de hoekpunten stonden kleine steunberen. De muren van de kapel zijn destijds tot ongeveer 1 meter hoogte afgebroken, waarna de resten zijn afgedekt met grond. Daardoor vonden de archeologen het muurwerk vrijwel direct onder de huidige straat.

De binnenmuren van de kapel waren bestreken met een witte pleisterlaag waarop resten van rode verf zichtbaar waren. In de kapel is muurwerk van de koorscheiding en het hoofdaltaar teruggevonden. In het zuidelijke deel van de koorscheiding lagen skeletten van één of meerdere nonnen begraven. Dit was mogelijk een (graf)gewelf.

Van de verbouwingen die plaatsvonden ná 1572 zijn ook sporen teruggevonden, zoals aan de

vermoedelijke originele ingang aan de noordgevel. Dit zou de ingang kunnen zijn die in 1575 is gemaakt om de kanonnen van de schutterij naar binnen te kunnen rijden.

VIRTUELE KAPEL

De kapel is weg. Maar op grond van het archeologisch onderzoek, historisch bekende gegevens en bekende bouwenkenmerken van 16de-eeuwse kloosterkapellen, was het mogelijk een reconstructie te maken. Hiermee is één van Dordrechts bijzonderste 16de-eeuwse gebouwen weer tot leven gewekt. <

Tuin/terras van The Movies in wording. De rode lijnen geven aan waar de kapel heeft gestaan. Het deel waar de groene kist in staat was het koor (met altaarblok), het gedeelte waar de kraan in staat was het schip.

Reconstructietekening van de kloosterbebouwing rond 1572 (Nipides 2013). De huidige bebouwing is schematisch in rood weergegeven. In grijs is de contour van de bebouwing en het terras van The Movies aangegeven. Hierbinnen is de verdwenen bebouwing van het klooster (en de latere Latijnse School) te zien.

